

Список використаних джерел

1. Горбенко С.С. Развитие творческих возможностей как складовая гуманистического содержания музыкального образования школьников (историко-теоретический аспект) Сергей Семенович Горбенко // Рідна школа. №8. – 2001. – С. 76-78.
2. Коменский Я.А. Большая дидактика. Избр. пед. соч. / Я.А. Коменский. – М. : Учпедгиз. – 1955. – С. 3-20.
3. Кондрашова Л.В. Проблема гуманизации учебно-воспитательного процесса в истории отечественной и зарубежной педагогики / Л.В. Кондрашова // гуманизация учебно-воспитательного процесса школы: история, теория, поиск. Уч-метод. Пособие Кривой-Рог, – 1996. – С. 9.
4. Юрченко В.М. Про системний підхід до гуманізації навчання / В.М. Юрченко / / Психолого-педагогічні проблеми гуманізації шкільної освіти. (Зб. матеріалів міжрегіонального науково-практичного семінару (28-30 березня 1996). – Київ-Рівне, – 1997. – С. 3-8.

The article deals with the development of historical-pedagogical views on aesthetic education of school-children. The basic principles of humanization in the educational process have been revealed.

Key words: *humanization, personality, individuality, self-expression, self-realization, aesthetic education.*

УДК 37.026

Бургун І.В.

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ
КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ**

У статті висвітлені методологічні основи розвитку компетентної особистості: особистісно орієнтовані, основані на принципах гуманізації освіти, розвивальний, діяльнісний підходи до навчання. Організація навчання у вищих навчальних закладах освіти, спрямована на розвиток професійних компетенцій, має відбуватися відповідно до визначених підходів.

Сьогодні в епоху динамічних змін в українському суспільстві проблема розвитку компетентної особистості набуває особливої актуальності. Для суспільства цінними є особистості, котрі готові самостійно і творчо розв'язувати проблеми, що виникають у різних сферах їх життєдіяльності. Для формування таких особистостей зусилля усієї системи освіти мають бути спрямовані на розвиток їх як суб'єктів власного життя. Досягти цього можна через модернізацію сучасної системи освіти України на основі компетентнісного підходу, що вимагає зміщення акцентів із засвоєння знань, умінь і навичок на формування здатності практично діяти, приймати ефективні рішення, активної життєвої позиції в усіх сферах суспільного і особистого життя, а також навичок безперервної самоосвіти та рефлексії.

Методологічною основою компетентнісного підходу є особистісно орієнтовані, основані на принципах гуманізму в освіті, розвивальний, діяльнісний підходи до організації навчання. Саме вони забезпечують створення умов для розвитку компетентної особистості, яка перш за все має розглядатися як суб'єкт власної життєдіяльності, що здатний висувати цілі свого життя, знаходити способи їх реалізації.

Так, дотримання принципів гуманізму в навчанні забезпечує формування цілісної особистості, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей

(самоактуалізації), відкрита до сприймання нового досвіду, здатна на свідомий і відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. На відміну від традиційного навчання, де учень (той, хто навчається: учень загальноосвітньої школи, студент вищого навчального закладу) розглядається як об'єкт впливу педагога (вчителя, викладача), в гуманістичній парадигмі він виступає як суб'єкт навчання. Досягається суб'єктність учня в навчанні через озброєння його методологією творчої діяльності, методологією проектування і передбачення можливих наслідків майбутньої діяльності. Саме такий учень у майбутньому може перетворитися на «творця власної історії свого життя» [1, с. 94], на компетентну особистість. Для формування такої особистості потрібно дотримуватися певних вимог в організації навчання, серед яких виділяються такі.

1. Організація навчально-виховного процесу повинна здійснюватися з позицій відмови від наукоцентризму і передбачати опору на соціокультурний досвід того, хто навчається.

2. Організація навчально-виховного процесу має враховувати життєві цілі і цінності особистості.

3. Пріоритетною під час організації навчального процесу повинна бути орієнтація на смислоутворювальні структури, розвиток яких, у свою чергу, повинен бути орієнтованим на формування мотивів життєдіяльності. Цей принцип передбачає перехід від інформаційної когнітивної педагогіки до смислової, ціннісної. З огляду на це, важливо не просто формувати в учнів (школярів, студентів) знання, а домагатися розуміння ними значущості цих знань для своєї життєдіяльності. Завдання педагога полягає у формуванні в учнів особистісних смислів, які сприятимуть становленню людини, здатної жити в суспільстві згідно з принципами гуманізму.

4. Організація навчально-виховного процесу повинна будуватися з позицій визнання відносин людини з іншими людьми в якості головної рушійної сили і одночасно джерела розвитку психіки. Якщо в межах діяльнісної парадигми джерелом розвитку особистості була її предметна діяльність, то в межах гуманістичної парадигми найбільша увага приділяється сфері взаємовідносин між людьми і саме вона визнається пріоритетною в розвитку образу світу людини. У зв'язку з цим мета діяльності педагога виглядає інакше – необхідно забезпечити такий характер міжособистіх стосунків у навчанні, такий психологічний клімат, які б сприяли засвоєнню учнями гуманістично орієнтованого соціокультурного досвіду. Цей принцип передбачає, що розвиток образу світу повинен здійснюватися не у формі монологічної передачі знань від педагога до учнів, а у створенні умов для їх цілісного розвитку у спільній діяльності з дорослими та однолітками.

5. Вибір змісту й технологій навчання повинен здійснюватися з позицій урахування унікальності та індивідуальності кожного учня. У межах гуманістичного підходу діяльність педагога буде тим ефективнішою, чим більше вона орієнтована на індивідуальність учня. Цей принцип стверджує, що навчання буде тим ефективнішим, чим більше прагнення до високих соціокультурних ідеалів буде будуватися з урахуванням вже існуючих в учнів переконань, які склалися на основі прожитого ним життя. Гуманізація навчання передбачає максимальну його індивідуалізацію. Під час фронтального викладу матеріалу вона не можлива, бо даний підхід до засвоєння інформації найоптимальніший для учнів з вербальною пізнавальною стратегією. Учні з домінуючим практичним інтелектом, емоційно-образним мисленням, слабким типом нервової системи можуть працювати тільки в своєму ритмі, який забезпечити таким способом дуже важко. Універсальність вимог особливо негативно впливає на учнів із яскраво вираженими здібностями до певного окремого виду діяльності (гуманітарні здібності та ін.). Індивідуалізація навчання передбачає, що основний акцент у роботі повинен бути зроблений на самостійній роботі учнів, оскільки лише в цьому випадку учень може працювати в

генетично заданому ритмі. Важливо навчати школярів самостійно працювати з книгою, оскільки самоосвіта передбачає роботу з друкованим словом. На особистісному рівні індивідуальні відмінності виявляються у стилях розуміння навчального матеріалу.

6. Організація навчання повинна здійснюватися з позицій розуміння творчого, активного характеру психіки людини, наслідком яких є визнання неможливості прямого втручання у психіку або зміни її складових. Це означає, що будь-які зміни у психіці людини можуть бути ініційовані лише самою особистістю і здійснені у певних видах її діяльності. Уявлення про те, що чим більше знає педагог, тим ефективніше буде проходити навчальний процес, не обґрунтоване. Активність учня дозволяє йому взяти з навчальних і виховних дій педагога тільки те, на що вона спрямована відповідно до ієрархії власних потреб, мотивів і цінностей.

7. Здійснити позитивний вплив на розвиток учнів може лише педагог, переконаний у ефективності тих методів впливу, які він використовує.

8. Побудова процесу навчання і виховання повинна спиратися не тільки на раціональну сферу, а й на підсвідомі процеси. Традиційно викладачі, вчителі апелюють лише до раціональної сфери, проголошуючи основною метою навчання розвиток теоретичного мислення учнів. Між тим, наші емоції і прагнення є стійкими лише тому, що виступають як системи підсвідомих психічних установок. Учитель повинен, по можливості, прогнозувати, яким чином його педагогічний вплив на особистість учня буде опосередкований сферою підсвідомого, котра виконує організаційну, селекційну, керівну функції, незалежно від того, усвідомлює це учень чи ні.

9. Розвиток учня має бути спрямований на адаптацію до принципів гуманістичного суспільства та на зміну негативних умов соціуму.

10. Гуманізація освіти повинна бути спрямована не на формування особистості, а на створення умов для її розвитку через задоволення її базових потреб. В аспекті проектування роботи вчителя вона може розглядатися як створення сукупності функціональних елементів, дія яких здатна забезпечити досягнення результату діяльності, необхідного для задоволення потреб: у пізнанні, самоствердженні, самозахисті, комунікації, фізіологічних потреб.

11. Технології навчання мають бути переорієнтовані на технології самонавчання і самовиховання. Відповідно до цього принципу розвиток здібностей учнів пов'язують зі створенням умов для їх саморозвитку. Завдання вчителя, викладача – навчити учнів, студентів учитись самостійно, сформувані в них потребу в пізнанні навколишнього світу.

12. Організація навчально-виховного процесу повинна будуватися на врахуванні того, що людина не є «незмінною величиною».

13. Гуманізація навчання передбачає створення умов для орієнтації поведінки учня на власні етичні норми і установки, тобто формування в нього внутрішньої потреби у самоконтролі.

14. Гуманізація освіти повинна бути ознаменована переходом від статистично-орієнтованих до особистісно-орієнтованих методів оцінки сформованості особистісних властивостей і когнітивної сфери дитини. У зв'язку з цим головною функцією психодіагностики повинна стати функція визначення умов, найбільш сприятливих для подальшого розвитку даного учня.

15. Організація життя освітнього закладу повинна будуватися не тільки на здійсненні навчально-виховного процесу в рамках навчального плану, але й на соціальній організації всієї життєдіяльності учня, що припускає перетворення закладу освіти в культурний центр, де буде здійснюватися загальний розвиток учнів з урахуванням їх здатностей і схильностей. Реалізація цього принципу заснована на тому, що виховання, котре розуміється як передача учню культурного досвіду, накопиченого людством, є пріоритетним стосовно самого процесу навчання як передачі

йому досягнень різних наук. Як відомо, культура зберігає людський досвід, представлений у вигляді програм діяльності, поведження, спілкування за допомогою різноманіття знань, норм, навичок, ідеалів, зразків діяльності, цілей та ціннісних орієнтацій і т.д. Тому завдання закладу освіти – створити умови, щоб кожний учень міг максимально пізнавати й використовувати для свого розвитку всі багатства людської культури, а не тільки ті, які викладаються у формі наукового знання в рамках навчальних предметів на навчальних заняттях.

16. Навчання й виховання мають бути орієнтованими на розвиток учнів відповідно до певних соціокультурних нормативів, які повинні формуватися з урахуванням конкретно-історичної соціокультурної ситуації розвитку суспільства. Цей принцип стверджує, що організація створюваного навчального простору повинна враховувати стан сучасного етапу розвитку суспільства, а зміст освіти й методи навчання і виховання повинні враховувати особливості розвитку конкретної країни, менталітет її громадян. Завдання сучасного освітнього закладу - зміна менталітету особистості, що припускає не стільки зміну способів мислення, скільки зміну культури – емоційних переживань і ціннісних орієнтацій, поведження й способу життя. Навчальний заклад має, з одного боку, допомогти зрозуміти й усвідомити молоді особливості сучасного етапу розвитку суспільства та його вплив на їх власний розвиток, а з іншого боку – розробити технології, що сприяють формуванню в особистості таких моральних якостей, які дозволили б узяти гору культурі діалогу й згоди між людьми. Для цього педагог має зблизити предметний зміст навчальної діяльності з її аксіологічною спрямованістю.

17. Оптимізація навчально-виховного процесу, орієнтованого на досягнення цілей гуманізації освіти, може мати місце лише в тому випадку, коли в ньому будуть максимально використані можливості для наслідування продуктивним соціокультурним зразкам поведінки та діяльності. У плані розвитку творчого потенціалу – це наслідування творчим особистостям, їхньому ставленню до справи, до життя в цілому. При цьому має місце феномен – «навчання через наслідування», котрий означає, що чим більше учень спілкуватиметься з особистостями, якості й поведінка яких можуть бути охарактеризовані як гуманістичні, тим більше можна чекати, що її поведінка буде орієнтована на ті ж принципи.

18. Організація навчально-виховного процесу повинна сприяти створенню умов для вільного вираження учнями своїх емоцій і почуттів, а також для їх цілеспрямованого розвитку. Проте, сучасна система навчання й виховання продовжує будуватися на ігноруванні ролі емоцій в навчально-виховному процесі [2, с. 18-36].

При дотриманні вищевикладених вимог до організації навчально-виховного процесу в освітньому закладі забезпечується збереження винятковості і неповторності особистості кожного учня, його самоцінності.

Усвідомлення самоцінності особистості в сучасній педагогічній науці призвело до виникнення і розвитку особистісно зорієнтованого навчання як однієї з форм реалізації головного принципу педагогіки – гуманізації освіти. Особистісно зорієнтована освіта – це освіта, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості учня, враховуючи її індивідуальні особливості як суб'єкта пізнання і предметної діяльності. Для цього в цілях, змісті і засобах навчання необхідно передбачити:

- збереження та підтримку індивідуальності того, хто навчається;
- надання можливостей кожному учневі працювати у притаманному йому темпі;
- обов'язкову успішність у діяльності; навчання в зоні найближчого розвитку (згідно з теорією Л. С. Виготського);
- надання права кожному учневі вибору діяльності, партнера, засобів навчання;
- створення умов для реалізації творчих можливостей учнів.

Зазначимо, що розвиток і саморозвиток учнів відбувається лише в процесі навчання.

Уперше проблему співвіднесення навчання і розвитку поставив Л.С. Виготський, яку у подальшому розробляли його наступники О.М. Леонтьєв, А.В. Запорожець, П.Я. Гальперін, Г.С. Костюк, Н.А. Менчинська та ін. Науковець розв'язує цю проблему, спираючись на загальний закон генезису психічних функцій дитини, що виявляється в зонах найближчого розвитку, який створюються у процесі її навчання, у спілкуванні і співробітництві з дорослими і товаришами. Л.С. Виготський занотовував, що лише те навчання є добрим, правильно організованим, що забігає наперед розвитку [3]. Отже, розвивальним можна назвати таке навчання, в якому розвиток не є вторинним продуктом, а виступає в якості основної цілі, де навчання «забігає вперед розвитку» і стимулює його ріст. При організації розвивального навчання потрібно дотримуватися певних принципів:

- *принцип управління розвитком учнів* – організовуючи навчання певним чином, можна закономірно керувати темпами і змістом їх розвитку;
- *принцип сходження від абстрактного (загального) до конкретного* – введення учнів у навчальний предмет починається з виділення вихідного відношення, загального принципу побудови предмета; розуміння напрямку руху надає смисл руху;
- *принцип «пошуку»* («квасідослідження») – знання не даються учням у готовому вигляді, суттєві властивості вивченого предмету, вони самі встановлюють у процесі розв'язання навчальних задач;
- *принцип моделювання* – загальний спосіб учні шукають у предметно-практичній діяльності, центральною навчальною дією якої є моделювання, оскільки саме через модель виявляються загальні способи розв'язання класу різних задач;
- *«задачний» принцип* - зміст навчання будується як система навчальних задач. Необхідність пошуку способу розв'язання нової задачі не диктується вимогами вчителя, підручника або програми, він мотивований внутрішньою логікою змісту навчання. Коли учні виявляють, що задача не може бути вирішена тими способами, якими вони вже володіють, вони самі заявляють про необхідність пошуку нового способу дій. Іншими словами, вже почавши діяти, вже намагаючись отримати результат учні фіксують неможливість негайно його досягти і необхідність відкриття чогось нового. Нове поняття або спосіб дії, які будуть відкриті учнями під керівництвом педагога, не виникають для них випадково; кожне наступне поняття з необхідністю впливає з попереднього.
- *принцип відповідності змісту і форми навчання* – для того, щоб учні змогли через власні пошукові дії відкрити новий спосіб дії, необхідні особливі форми організації навчання.

При організації навчання, спрямованого на формування компетентної особистості, важливим є розуміння того, що процеси навчання і виховання людини відбуваються у процесі її власної, особистісної діяльності, і лише на основі формування в неї конкретних типів і видів діяльності виникають і розвиваються певні психічні особливості. «Між навчанням і психічним розвитком людини завжди стоїть діяльність» [4, с. 34]. Діяльність визначається як цілеспрямована активність, що забезпечує особистісно або суспільно значущий результат. Саме діяльність відіграє вирішальну роль у становленні фізичних і духовних якостей людини. Так, С.Л. Рубінштейн відзначав, що людина у процесі діяльності створює саму себе [5]. Можна стверджувати, що лише у діяльності відбувається розвиток компетентної особистості. Компетентність розглядається як продукт, результат діяльності, а організація навчання на діяльнісній основі забезпечує формування освітніх компетенцій учнів.

Дійсно, відповідно до теорії Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва і їх послідовників, процеси навчання і виховання не самі собою безпосередньо розвивають людину, а лише тоді, коли вони мають діяльнісні форми. Отже, процес навчання, що

організується у навчальному закладі, лише тоді забезпечує розвиток учнів, якщо він відбувається у формі навчальної діяльності, що спрямована не лише на засвоєння знань, умінь і навичок, але й на опанування узагальнених способів діяльності. Опанування певною сукупністю способів діяльності – умова формування компетентності особистості в будь-якій сфері. Отже, необхідною умовою формування компетентної особистості є реалізація діяльнісного підходу до навчання. При реалізації цієї умови потрібно сподіватися на якісний перехід компетенцій учня в компетентності, що виявляється через усвідомлення особистістю своєї готовності до реалізації знанієвого потенціалу у практичній діяльності.

Діяльнісний підхід до навчання в педагогіці і психології є загальноприйнятим. виникнув біля сорока років потому на основі праць Л. С. Виготського, О. Н. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна і розвинутий у працях Б. Ц. Бадмаєва, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Є. І. Машбиц, З. А. Решетової, Н. Ф. Талізінної, Л. М. Фрідмана, Д. Б. Ельконіна та ін., діяльнісний підхід до навчання перетворився в добре обґрунтовану теорію учіння, що визнана у всьому світі. Діяльнісний підхід, упроваджуваний на всіх етапах планування і організації навчального процесу, затребуваний як у загальноосвітній школі, так і у вищих навчальних закладах при проведенні самостійної роботи суб'єктів навчання.

Під діяльнісним підходом у навчанні розуміють планування і організацію навчального процесу, в якому визначальне місце відводиться в максимально активній, різнобічній самостійній навчально-пізнавальній діяльності школярів.

При реалізації діяльнісного підходу учням відводиться роль активних учасників навчального процесу, а не роль слухачів, споживачів готових знань. Вони вже не можуть бути просто відтворювачами почутого або прочитаного, а орієнтовані на активну навчально-пізнавальну діяльність. Педагог розглядається як головна рушійна сила в забезпеченні процесу формування компетентностей учнів. Від нього, від його професійної компетентності залежать результати, яких досягнуть учні. Роль педагога полягає не стільки в керівництві навчальним процесом, скільки у створенні певних умов для самостійного набуття ними знань, умінь, навичок, способів дій, у наданні допомоги при привласненні ними узагальнених способів навчальних дій і отриманні з їх допомогою потрібних знань. У його задачі входять: формулювання і роз'яснення навчально-пізнавальних завдань, інструктування, спостереження за роботою учнів, відповіді на їх запитання, коректування роботи, перевірка і оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності.

У контексті діяльнісного підходу до навчання сучасні погляди щодо організації навчального процесу виглядають так:

- основною умовою ефективного здійснення навчальної діяльності є самостійний характер її виконання;
- дотримання в організації навчання такої структури: мотиваційно-цільового, операційно-функціонального і контрольного-рефлексивного етапів;
- використання активних методів навчання; розвиток умінь, необхідних для самостійної навчальної діяльності;
- використання оптимальної системи інтенсивних методів керівництва і контролю самостійною навчальною діяльністю учнів, що спирається на такі методи: проблемні, евристичні, дослідницькі, методи програмованого контролю, оцінки знань і способів самостійної освітньої діяльності;
- здійснення рефлексивного навчання учнів, яке передбачає їх залучення до аналізу спільної продуктивної діяльності однокласників (одногогрупників), педагога і самих себе.

Підсумовуючи вище сказане, зробимо висновок: методологічною основою компетентнісного підходу, спрямованого на формування компетентної особистості є особистісно орієнтований, оснований на принципах гуманізму, розвивальний і

діяльнісний підходи до навчання. Компетентна особистість – це перш за все суб’єкт діяльності, що може свідомо визначати цілі своєї діяльності, вибирати з вже відомих або розробляти нові способи діяльності, реалізувати свою діяльність відповідно до розробленого плану дій, здійснювати рефлексію. Суб’єктність учня досягається через модернізацію системи освіти на основі принципу гуманізму. Однією з форм реалізації головного принципу педагогіки – гуманізації освіти є особистісно орієнтоване навчання, що забезпечує розвиток і саморозвиток особистості, виходячи з виявлення його індивідуальних особливостей як суб’єкта пізнання і предметної діяльності. Розвиток особистості як суб’єкта відбувається лише у діяльності. Компетентний учень – це перш за все суб’єкт навчальної діяльності. Отже, сформулювати різного роду компетентності учнів, можна лише, якщо процес навчання організувати відповідно до діяльнісного підходу, в якому визначальне місце відводиться активній, різноманітній самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів, в якій у найбільшій мірі виявляється їх суб’єктність.

Список використаних джерел

1. Брушлинский А.В. Деятельностный подход и психологическая наука // Вопросы философии. – 2001. - № 2. С. 89-95.
2. Берулава М.П. Принципы гуманизации образования // Инновации в образовании. – 2001. - № 5. – С. 18-36.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Выготский Л.С.– М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения / В.В.Давыдов // Педагогика. – 1995. – № 1. – С. 29-39.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С.Л. – М., 1988. – Т. 2.. – 1989. – 436 с.

The article outlines the methodological basis of the development of a competent person: learner-oriented, based on the principles of humanisation of education. The developmental, active approaches to learning. Organization of education in higher educational institutions, aimed at developing professional competencies should be organised according to the defined approaches.

УДК 373.5

Воробйова К.Д.

МЕТОДИЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СТОХАСТИКИ НА ШКІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

Обґрунтовано зміст викладу елементів стохастики в методичному проектуванні на шкільне навчання. У ньому реалізоване органічне об’єднання науково-математичної та методичної ліній при викладі стохастики, висування на перший план ідеї зв’язку наук про випадковий з методикою формування статистичних уявлень школярів. З’ясовано, що сутність методичного проектування стохастики на шкільне навчання складається в єдності статистичних підходів на етапах побудови математичних моделей та експериментальних прийомів при перевірці гіпотез про правильність ймовірнісних моделей, побудованих, виходячи з теоретичних припущень. Розгляд ймовірнісних понять в органічній єдності з їхніми досвідченими прототипами відкриває шлях до пізнання статистичних закономірностей, дає основу для математичного моделювання недетермінованих явищ, забезпечує сполучення теоретичних та емпіричних методів при розв’язанні практичних задач. Доведено,

© Воробйова К.Д., 2011